

Közgazdasági Szemle, XLVIII. évf., 2001. július–augusztus (700–703. o.)

Egy modern közgazdasági elméletttörténeti mű

Bekker Zsuzsa (szerk.): Alapművek, alapirányzatok

Gazdaságelméleti olvasmányok sorozat, Aula Kiadó, Budapest, 2000, 639 oldal

Az 1990-es évek során jelentős változás következett be a hazai közgazdaságtan-oktatás tartalmában, ami alapvetően új körülményeket teremtett a közgazdasági elméletek történetének oktatása terén is. A BKÁE közgazdasági elméletek története tanszék oktatói kollektívája Bekker Zsuzsa vezetésével kísérletet tett az új igényekhez való alkalmazkodásra. E folyamat során elsősorban az oktatási igények kiszolgálására született meg a *Gazdaságelméleti olvasmányok* című könyvsorozat kiadásának ötlete. Az ígéretes szellemi vállalkozás az *Alapművek, alapirányzatok* című kötettel – a klasszikusok gondolatainak közreadásával – indul.

A kötet, ahogy azt a szerkesztő a bevezetőben írja „... eredeti *klasszikusnak tekinthető szöveggyűjtemény, magyarázó tanulmányokkal* és bibliográfiai kiegészítésekkel.” (19. o.) A valóságos hiányt pótló mű így egyaránt hasznos összefoglaló tankönyv és szakkönyv egyetemi hallgatók, közgazdaságtan-oktatók és a közgazdaságtan iránt érdeklődők számára is. Az *Alapművek, alapirányzatok* elsődlegesen újszerű szerkezetével tűnik ki a hazai elméletttörténeti irodalomból. Minden egyes fejezet elején viszonylag rövid *bevezető tanulmány* olvasható, ezt követik a könyv gerincét képező *szemelvények* (a tulajdonképpeni szöveggyűjtemény) és a fejezetet záró *arcélek*.

A modern elméletttörténet követelményeinek megfelelően az irányzat és a legjelentősebb szerzők munkásságának bemutatása mellett a bevezető tanulmányok készítői nagy hangsúlyt helyeztek általában az adott történelmi korszak és annak főbb gazdasági problémáinak a tárgyalására is. A szemelvények kiválasztását a bevezető tanulmányok szerzői nagy gonddal végezték el. A könyvben megjelent hatvan szemelvény közül 19 most jelent meg először magyar nyelven – így az eredeti klasszikus értékű szövegek közül több írás (például Walrasé, Marshallé) is. Ezeket a szemelvényeket részben a könyv szerzői, részben tanszékhez kötődő külső munkatársak fordították. A több mint negyven arcél a klasszikus gondolkodók életpályáját és munkásságát mutatja be. Az esetleges kutatói érdeklődést is tanúsító olvasónak nagy segítséget nyújthat az arcéleket követő bibliográfia, amely az adott szerző főbb műveinek és a vele foglalkozó jelentősebb írások bibliográfiai adatait tartalmazza.

A könyv egyes fejezeteit a bevezető tanulmányok szerzői gondozták, ők válogatták (több esetben fordították) a szemelvényeket, az arcélek nagy részét is maguk írták. A könyv fejezetei és a bevezető tanulmányok szerzői a következők.

1. Az ökonómia előtörténetéből (*Madarász Aladár*)
2. Klasszikus iskola (*Madarász Aladár*)
3. Marginalista forradalom, neoklasszikus gondolkodás (*Bekker Zsuzsa*)
4. A keynesi forradalom (*Bekker Zsuzsa*)
5. Monetarizmus (*Horváth László*)
6. A közgazdaságtan módszertanáról (*Hild Márta*)

Az *ökonómia előtörténetéből* című fejezet bevezető tanulmánya mindenekelőtt azt a kérdést tisztázza, hogy „honnan kezdjük a történetet”. Erre a kérdésre különböző elméletttörténeti iskoláknál különböző válaszokat találunk. A szerző végül azt az álláspontot

fogadja el, hogy bár a politikai gazdaságtan a felvilágosodás, az „Ész századának” szü-
lött, olyan gazdasági (közgazdasági) gondolatokat, amelyek a közgazdaságtan mint tu-
domány kialakulásához vezettek, az ókori görögöknél találunk. Ezért a fejezet szerzője
jogosan írja azt, hogy a közgazdaságtani gondolatok bemutatásakor abból indulhatunk
ki, hogy: „már a régi görögök is...” (26. o.). A tanulmány Arisztotelész nézeteivel
kezdődik és a fiziokratákkal zárul.

Az ókori görögök közül a gazdasági elemzés legkidolgozottabb formáját Arisztotelész-
nél találjuk. A közgazdaságtan előtörténetének következő fejezete a középkori skolaszti-
kus közgazdasági gondolkodás, legismertebb képviselője Aquinói Szent Tamás.

A 16–17. században a közgazdasági gondolkodás elkülönült a mediterrán hagyomá-
nyoktól. Ezt a folyamatot egyes tudománytörténészek „atlantizálódásnak” nevezték. Eb-
ben az időszakban Európa különböző országaiban születtek merkantilista írások. A beve-
zető tanulmány szerzője a merkantilizmussal kapcsolatos félreértéseket tisztázza, bemu-
tatja a merkantilisták teljesítményét és helyét a közgazdasági gondolkodás történetében.

A 18. században Franciaországban a fiziokraták – a merkantilistáktól különböző –
közgazdasági gondolatai jelentették a közgazdaságtanhoz vezető utat. Madarász Aladár
merkantilistákkal és a fiziokratákkal kapcsolatos fejtegetései sok tekintetben eltérnek az
elmélettörténetben eddig megismert hagyományos állásponttól.

A *klasszikus iskola* bemutatásánál a tanulmány szerzője először azt tisztázza, hogy
milyen időszakot fog át a klasszikus közgazdaságtan, és kik az irányzat fő képviselői.
Elfogadja azt a felfogást, hogy a klasszikus politikai gazdaságtan Adam Smith A nemze-
tek gazdagsága című művének 1776-os megjelenésétől a *marginalista forradalom* kezde-
téig (1871) tart, és három meghatározó képviselőjének (Smith, Ricardo és J. St. Mill)
munkássága alapján jellemezhető. Ezen túlmenően a klasszikus közgazdaságtanhoz tarto-
zott még Malthus, James Mill, McCulloch, Torrens, J. B. Say és Senior. A névsorból
hiányzik Marx neve. A szerző ezt a következőkkel indokolja: „... noha politikai gazda-
ságtana (Marxé) a klasszikus ökonómia beható ismerete nélkül érthetetlen, inkább képvil-
sel önálló fejezetet, mintsem egyike lenne a Ricardo utáni klasszikus közgazdászok-
nak”. (114. o.) (A könyv bevezetésében a szerkesztő, Bekker Zsuzsa is fontosnak tartja,
hogy magyarázatot adjon arra, hogy Marx miért csak a klasszikus iskola Arcél rovatában
szerepel.)

A *marginalista forradalom, neoklasszikus gondolkodás* című fejezet bevezető tanulmá-
nya a következő fő kérdéseket tárgyalja: gazdasági és elméleti problémák a korban; a
marginalista forradalom; Marshall és Walras a neoklasszikus gondolkodás kiemelkedő
képviselei; a neoklasszikus paradigma általánossá válása.

A szerző először bemutatja a 19. század utolsó évtizedeiben megjelenő, a klasszikus
közgazdaságtannal kapcsolatos kritika forrásait, amelyek hozzájárultak az új elmélet (pa-
radigma) kialakulásához:

1. a gazdasági élet jelenségei és a politikai gazdaságtan tantételei közötti diszkrepancia
egyre nyilvánvalóbbá vált, sőt fokozatosan nőtt;

2. a közgazdaságtudomány fokozatosan professzionalizálódott, tantételeit egyre szak-
szerűbb kritikai elemzéseknek vetették alá;

3. a rendszer gyakorlati működése során egyre több gazdasági és társadalmi diszfunkció
jelentkezett.

A 19. század hetvenes éveiben a klasszikus közgazdaságtannal szemben jelentkezett az
úgynevezett marginalista forradalom. Annak ellenére, hogy ennek eredményei már évti-
zedek óta beépültek a mikroökonómia oktatásába is, Bekker Zsuzsa szerint a „...
»marginalista forradalom« néven elterjedt jelenség máig az elmélettörténet-írás egyik
sokat kutatott rejtélye, illetve rejtvénye”. (216. o.)

A szerző a marginalizmus nagy alakjainak (Stanley Jevons, Carl Menger, Léon Walras)

elmélete mellett bemutatja más közgazdászok (előfutárok és követők) hozzájárulását is a fordulathoz. Végül az úgynevezett marginalista forradalom lényegét a következőképpen foglalja össze: „... a közgazdaságtan alaporientációját nem változtatta meg, de tárgyában és vizsgálati körében egyfajta szűkítést és átfogalmazást valósított meg (...) megteremtette az érték és jövedelemelosztási elmélet közötti kapcsolatot. ... Maga a »forradalom« sem a határhaszon forradalma néven maradt meg az utókor emlékezetében, hanem a határelemzés, azaz az alkalmazott metodológiai eljárás forradalmaként.” (222. o.).

A tanulmány részletesen elemzi a neoklasszikus gondolkodás két legkiemelkedőbb képviselőjének, Marshallnak és Walrasnak a teljesítményét. Walras elmélete ma talán közismertebb, Marshall eredeti hozzájárulása a mai mikroökonómiához azonban csak részben ismert. A szerző úgy mutatja be Marshall elméletét, mint ami a klasszikus tradíció és a marginalista fordulat szintézise. Marshallnak ez a teljesítménye csak a mikroökonómia egyes kérdéseivel kapcsolatban vált ismertté (például az időtényező szerepe, *ceteris paribus* technika). Marshall éppúgy, mint Walras iskolateremtő közgazdász, meghatározó szerepük volt a neoklasszikus világkép kialakításában és elterjesztésében. Tanítványaik, valamint az osztrák iskola képviselői voltak azok, akik döntő szerepet játszottak a neoklasszikus paradigma általánossá válásában.

A *keynesi forradalom* című fejezetben tárgyalt főbb témák a következők: gazdasági és elméleti problémák a korban; a keynesi rendszer alapvonalai és a fordulat fő komponensei; a rendszer befogadása, kiterjesztése és interpretációi.

A keynesi forradalom kapcsán eredeti környezetben olyan fogalmakkal ismerkedünk meg, amelyek a legtöbb makroökonómia tankönyvben szerepelnek. Bekker Zsuzsa úgy mutatja be a keynesi rendszer kiterjesztésének és interpretációjának főbb teljesítményeit, hogy eközben felhívja a figyelmet azokra a vitákra is, amelyek az eredeti keynesi elmélet értelmezéséről folytak, valamint azokra a kísérletekre is, amelyek a keynesi felfogás interpretációjára vonatkoznak (*IS-LM* görbék rendszere, gazdasági növekedés, pénzkeresleti függvény, dinamikus egyensúly, illetve egyensúlytalanság).

A *monetarizmusról* írt tanulmány két alfejezetben mutatja be a mai közgazdaságtan legjelentősebb közgazdászainak nézetét. Az ortodox monetarizmus című fejezetben a modern makroökonómiában részletesen tárgyalt mennyiségi pénzelmélet kialakulásának története található, amely már a 16–19. század gazdaságpolitikai vitáiban jelentkezett. A korai viták történetének bemutatása után a szerző összefoglalja a klasszikus mennyiségi pénzelmélet sajátosságait, és bemutatja a Friedman által újrafogalmazott mennyiségi pénzelméletet. Ezen alfejezet további témája az infláció modern elméletéhez kapcsolódó várakozásokkal kibővített Phillips-görbe, valamint a nyitott gazdaság makroökonómiájának egyik fontos problémája, a fizetési mérleg monetarista elmélete.

Az újklasszikus iskola című alfejezetben a szerző egyrészt olyan elméleteket mutat be, amelyek megjelennek a modern makroökonómiában is (racionális várakozások hipotézise), másrészt a piacmegtisztulás fogalmának a speciális felfogását is tárgyalja (az állandó piacmegtisztulás feltételezése). Amint azt Horváth László helyesen bemutatja, az újklasszikusok az aggregált kínálat újszerű elméleteivel a makroökonómiában megismert aggregált kínálati függvények modern változatát fejlesztették ki. Az alfejezetben az újklasszikus iskolai gazdaságpolitikai következtéseit is megismerhetjük, amelyek olyan makrogazdasági problémák megoldásának újszerű megközelítései, mint az infláció és a munkanélküliség.

Végül a szerző az újklasszikus iskola felfogásában bekövetkezett radikális szemléletváltást, a reálciklus-elmélet kialakulását mutatja be.

A *közgazdaságtan módszertanáról* készített bevezető tanulmány először olyan általános fogalmakat igyekszik tisztázni, mint a metodológia és tudományfilozófia viszonya. Ezt követően a szerző a 20. század két legjelentősebb tudományfilozófusának, Popper-

nek és Kuhnnak az elméletét tárgyalja, majd Feyerabend és Lakatos tudományfilozófiai újításaival ismerteti meg. Hild Márta rámutat arra is, hogy ezek a tudományfilozófiai irányzatok és elméletek jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a közgazdaságtan módszertana mára önálló aldiszciplínává vált.

A tanulmány végül bemutatja a közgazdaságtan módszertanának azokat a nyitott kérdéseit, amelyekről napjainkban sincs egyetértés a közgazdászok között. Ilyenek többek között: a közgazdaságtan vizsgálatának tárgyköre; a társadalomtudományok és a természettudományok jellege és módszertana közötti különbség; az empirikus vizsgálatok szerepe a közgazdaságtanban; az elméletalkotás célja. Véleményem szerint a könyv utolsó fejezetével válik teljessé a közgazdasági elmélettörténet bemutatása.

A könyvhöz még két fontos információt tartalmazó *függelék* kapcsolódik. 1969–1999-ig terjedően a *Nobel-díjas közgazdászok listája*, amely minden esetben közli a Nobel-díj odaítélésének alapját, valamint a fontosabb *elmélettörténeti könyvekről* összeállított bibliográfia.

Az Alapművek, alapismeretek című könyv a Gazdaságelméleti olvasmányok sorozat első kötete, amely a szerzői kollektíva szándéka szerint a közeljövőben kiegészül a második kötetrel, a magyar közgazdaságtan történetével. A jelen kötet ismeretében az is színvonalas és még inkább hiánypótló műnek ígérkezik.

Harmat Zsigmond